

Химия илимдеринин доктору, ойлоп табуучу, профессор, Кыргыз Республикасынын Улуттук Илимдер Академиясынын академиги

Үсөн Асановго 90 жыл

Химия илимдеринин доктору, профессор, Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын академиги, Кыргыз Республикасынын Инженердик академиясынын жана Эл аралык инженердик академиясынын анык мүчөсү, Нью-Йорк академиясынын анык мүчөсү Усөн Асанов 1934-жылы 26-январда Нарын облусуна караштуу Нарын районунун Эмгекчил айылында жарык дүйнөгө келген. Нарын шаарындагы Токтогул орто мектепти алтын медаль менен аяктап, 1956-жылы Д. И. Менделеев атындагы Москва химия-технология институтун буткон.

Илим чыйырын ал ошол эле институттун алдындагы аспирантурадан профессор Николай Шишковдун илимий жетекчилиги астында улантып, 1962-жылы Кристаллды рентгендик-структуралык жактан иликтөө маселелери» деген темада кандидаттык диссертациясын ийгиликтуу коргогон..

Ал 1956-1987-жылдары Кыргыз Республикасынын Илимдер Академиясынын Органикалык эмес жана физикалык химия институтунда кенже, улуу илимий кызматкер, лаборатория башчысы, директордун орун басары, 1987-1992-жылдары Кыргыз мамлекеттик университетинин ректору болуп иштеген. 1992-жылы Кыргыз Республикасынын Улуттук аттестациялык комиссиянын төрагасы, 2002-жылдан тартып Кыргыз энциклопедиясынын Башкы редактору болуп кызмат өтөп келди.

Окумуштуу химия жана химиялык технология боюнча бир топ илимий иштерди жүргүзгөн. Анын илимий иштеринин негизги багыты – электр разрядындагы химиялык процесстерди изилдөө болгон.

Учкун разряддарын пайдаланып, химиялык синтездин жаны методдорун негиздеген. Окумуштуунун ошол багыттагы иштеп чыккан изилдөөлөрү 50дөн ашык автордук күбөлүккө ээ болгон. Патенттер менен күбөлөндүрүлүп көпчүлүгү өндүрүшкө киргизилип пайдаланылган.

Өзү түзгөн жана жетектеп жаткан «Искра» («Учкун») борбору академиялык идеяларды өндүрүшкө кенири киргизуу боюнча башка өлкөлөрдүн илимий мекемелери жана фирмалары менен кызматташуу алакасын улантууда.

Ушул жетишкендиктердин өзү эле аалым Ү.Асановдун Республикабызда химия илимин өнүктүрүүгө жумшаган эбегейсиз зор эмгеги, ойлоп табуучулук аракеттеринин натыйжасында өзүнүн татыктуу жемишин берди. Ойлоп табуучулук ишмердиги жогору бааланып ага 1979-жылы Кыргыз ССРинин эмгек синирген ойлоп табуучусу, СССРдин ойлоп табуучусу, 1994-жылы Кыргыз Республикасынын илимге эмгек синирген ишмери деген ардактуу наамдар ыйгарылган. 2003-жылы Эл аралык ойлоп табуучулардын Алтын медалына татыктуу болгон.

Өзгөчө химия тармагы боюнча учурда мектептер жана жогорку окуу жайлары учун окутулуп жаткан окуу куралдарын мамлекеттик тилде тандоо иши ал жетекчилик кылган химия багытындагы илимпоздордун коллективи тарабынан ишке ашкан.

Ү.Асановдун ал эмгектери жогору бааланып 2000-жылы илим жана техника тармагындагы мамлекеттик сыйлыктын лауреаты болгон. Аалым 300 дон ашык илимий эмгектин, анын ичинде 12 монографиянын, ЖОЖдор учун 13 окуу китептин, 3 энциклопедиянын, 50дон ашык ойлоп табуунун автору.

Ү.Асановдун жетекчилиги менен «Химия» энциклопедиясы жана 1997-жылы «Кыргыз илиминде кимиси ким?» аттуу республикабыздан чыккан илимдин докторлору тууралуу көлөмдүү энциклопедиялык маалымдамасынын басылып чыгышы кыргыз маданиятындагы чон жанылык болду. Ал китептин XI кылымдагы жашап өткөн улуу ойчулдары М.Кашкари, Ж.Баласагынды жөнүндөгү маалыматтар менен ачылышы коомчулукка илимдеги чон жанылык катары кабыл алынган.

Ага удаалаш эле 2002-жылы «Наука кыргызстана в лицах», 2003-жылы «Наука Кыргызстана в зеркале диссертационных исследований» жана башка 20 дай ар кандай тармак боюнча энциклопедиялар жарык көргөн.

Окумуштуунун илимдин өнүгүшүнө кошкон салымы өкмөт, коомчулук тарабынан бааланып Эл аралык «Руханият», Ж.Баласагын, И.Арабаев атындагы сыйлыктардын лауреаты болгон. Эмгек Кызыл Туу, III даражадагы Манас ордендери жана Данк медалы Ардак грамоталар менен сыйланган. Жогорку Кенештин легендарлуу парламентинин депутаты болгон. Окумуштуунун жетекчилиги менен 3 доктордук, 19 кандидаттык иштер корголгон. Өзү окуган Нарын шаарындагы орто мектепке ысымы ыйгарылган. Академик окумуштуунун илимдеги жаны ойлоп табуулары, химия багытында өзүнүн кубаттуу илимий мектебин тузуп, кыргыз тарыхында алгачкы жолу химия илимин ЖОЖдордо кыргызча сүйлөтө алган сапаты менен мээнеткечтиги азыркы жана келечектеги жаштар, жаш илимпоздор үчүн үлгү, өрнөк болуп кала берет.

Жубайы Тамара Байымбетова – физика-математика илимдеринин кандидаты, ардагер. Бир кыз учуудун ардактуу ата-энеси. Уул кыздарынын баары илим багытында кетишкен. Улуу кызы Гүлнара өзү математик, бирок журналистикалык жагы күчтүү. Уулу Болот химик окуусун Москвадан бүткөн. Илимдин кандидаты, доцент. Андан кийинки уулу Темир математик, физика-математика илимдеринин кандидаты. Америка университетинде иштейт. Кичүү уулу Белек ал азыр Сумитома деген япон фирмасынын Казакстан Кыргызстан боюнча өкүлү.

Маалыматты даярдаган А.Акматова.